

Att kunna läsa är inte detsamma som att förstå

Av Monica Reichenberg

Förr i tiden ansåg man att eleverna kunde läsa när de kunde koda av orden på papperet. Men idag räcker det inte med att kunna läsa innantill. Man måste också förstå vad man läser, säger Monica Reichenberg. Som lärarutbildare och läsforskare vid Göteborgs universitet är det just den fördjupade läsförståelsen Monica främst ägnar sig åt. Här delar hon med sig av sin forskning.

I undervisningssammanhang diskuterar man många olika läsinlärningsmetoder. Skolor är också noga med att testa elevers tekniska läsfärdigheter och elever med specifika läsvårigheter (dyslexi) får stor uppmärksamhet. Man arbetar hårt för att kompensera och underlätta skolgången för dem. Däremot diskuterar man inte lika mycket hur vi skall gå tillväga för att elever ska öka sin läsförståelse. Ändå kräver vi att elever ska kunna reflektera, tolka och läsa mellan raderna. Det verkar finnas en tro att läsförståelse utvecklas om eleverna får läsa tyst en stund varje morgon i en bänkbok. Tystläsning är bra när man vill få flyt i avkodningen. Men läsförståelse behöver eleverna få undervisning i. I läroplanen lyfts särskilt att elever ska lära sig läsa kritiskt, analysera och reflektera i de olika ämnena. Hur ska dessa mål kunna uppnås?

Fortsätt på grunden som redan är lagd

Varför inte bygga vidare på den grund som lagts i förskolan och under de första skolåren? Där har man oftast boksamtal och eleverna uppmuntras att reflektera och dra slutsatser. Givetvis blir det lättare att göra det när man har läseböcker där det finns sagor och vackra bilder som sätter fantasin i rörelse. Berättelserna är spännande med en eller flera huvudpersoner. Dialogen kommer flitigt till användning och huvudpersonerna tänker ofta högt. Dessutom har berättelserna en inledning, en handling och en avslutning.

Det blir därför en stor utmaning för lärare och elever när faktatexter börjar dyka upp i årskurs 3. Faktatexter skiljer sig åt från de berättelser eleverna mött tidigare.

Författarröst skapar närhet

Att läsa för att skaffa sig kunskap om till exempel stormakts-tiden, hållbar utveckling eller olika religioner ställer andra krav på läsningen än vad de berättande texterna gör. Det handlar om att ta tillvara på förförståelse, att lära sig

skillnaden mellan djupläsning och sökläsnings, att bli medveten om när man förstår och inte förstår en text – och att veta vad man ska göra för att förstå.

Forskning har visat att faktatexter kan bli lättare att förstå om de lånar drag från berättelsen. Förr var exempelvis texter i historia mer berättande. Man behöver inte läsa många rader i Grimbergs och Odhners historieböcker för att upptäcka detta. I texterna talar författaren direkt till läsaren, reder ut orsak och verkansamband för denne etcetera.

Under senare år har dock en del berättande drag återigen börjat dyka upp i läroböcker i exempelvis historia, samhällskunskap, fysik och rättskunskap. Om författaren talar till läsaren blir texten inte så informationstät. Du-tilltalet kan också locka en elev att vilja läsa. Men, det är viktigt att det inte blir för mycket författarröst och förklaringar. Då blir texten pratig. Balansen är a och o.

Välj läromedel med omsorg

Det är viktigt att lärare väljer läromedel noggrant. Texter kan bli oöverstigliga hinder om de ligger på fel nivå. Upprepade misslyckanden med att förstå texter kan få förödande konsekvenser. Många elever lägger skulden på sig själva för att de inte förstår. Risken finns att de lägger texterna åt sidan. Genom att undvika att läsa hamnar de i en ond cirkel och presterar lägre än vad de egentligen har förutsättningar för.

Att till exempel lämna eleverna att själva söka information på Internet kan vara förenat med vissa risker. Risken finns att de fastnar i denna ocean av texter för att de inte förstår dem. Eftersom de vet att de måste lämna in en skriftlig uppgift är risken överhängande att de helt enkelt kopierar texten, utan att förstå, bara för att de skall lämna in uppgiften i tid.

Läraren har ett stort ansvar när det gäller att välja texter som lockar till läsning, håller intresset vid liv, har rätt nivå och dessutom är pedagogiska och avstämde mot mål. Men att texterna ligger på en för eleven rätt nivå räcker inte. Olof Lagercrantz har sagt att författaren skapar halva texten. Resten skapar läsaren. Detta måste eleverna få möjlighet att träna på.

Undervisa i läsförståelse!

Ett sätt att träna upp elevers läsförståelse är att ha strukturerade textsamtal.

Forskning om strukturerade textsamtal kring faktatexter

ligger ännu i sin linda inom svensk pedagogisk forskning. Däremot finns det en omfattande internationell forskning.

I flera studier har jag låtit lärare använda modeller för strukturerade textsamtal. Eleverna har under lärarens ledning i smågrupper fått samtala kring faktatexter. En slutsats som jag dragit utifrån min forskning är att alla elever har potentialer att lära sig reflektera, tolka och läsa mellan raderna.

En annan slutsats är att elever har ett behov av struktur i undervisningen och modeller för sitt lärande. Lärare får inte abdikera från lärarrollen och enbart bli handledare.

Lärare och blivande lärare måste utveckla en god beställar-kompetens när det gäller läromedel. De måste därför få utbildning i läromedelskunskap. Lärare och blivande lärare måste också få utbildning i hur de undervisar i läsförståelse! Undervisning i hur elever läser faktatexter aktivt bör börja tidigt. Det gäller att ta tillvara den grund som har lagts i förskolan och de tidiga skolåren!

”Martin Widmark har intuitivt förstått hur viktigt det är med rätt tilltal när han skriver. Han har en författarröst som talar direkt till barnen.”

Monica Reichenberg

Att en av våra mest populära barnboksförfattare, Martin Widmark, skrivit vår nya läslära, Jag läser, märks tydligt. Den består av ett antal spännande och fantasirika böcker som definitivt lockar till läsning. Historien löper på i ett snabbt tempo och barnen dras lätt med. Texten finns på två nivåer, har totalt bildstöd och finns inläst som e-bok i DAISY-format.

SÅ HÄR KAN DU TRÄNA LÄSFÖRSTÅELSE:

Genom strukturerade samtal (gärna i små grupper så att alla kommer till tals) till exempel med "Reciprocal Teaching", där eleverna får träna fyra strategier:

1. Sammanfatta med egna ord. På så sätt tränas barnen att identifiera huvudtankar i texten.
2. Initiera frågor, det vill säga uppmuntra eleverna att ställa egna frågor till texten.
3. Reda ut oklarheter, som vad är det som gör att jag inte förstår. "Jag kanske läste för snabbt", "Jag kanske inte vet tillräckligt om innehållet för att förstå".
4. Föregripa till exempel händelseutvecklingen i en historia. Genom att träna sig på att föregripa kan eleven gå vidare i texten och se om förutsägelsena stämde eller inte. Då tränas också en vana att gå tillbaka i texten.

Med direkt undervisning, i de här stegen:

- a) Låt eleverna identifiera var i texten de har svårigheter, till exempel "andra stycket på sidan 52".
- b) Sedan får eleverna identifiera vari svårigheten består, till exempel "Jag förstår inte vad författaren menar när hon/han säger..."
- c) Därefter uppmanar du dem att omformulera den svåra meningen, alternativt textstycket, med egna ord.
- d) Be eleverna gå tillbaka i texten för att se om de missat något.
- e) Be eleverna att fortsätta vidare i texten för att se om ny information kan hjälpa dem att förstå.

Modellerna är hämtade ur ett kapitel som Monica Reichenberg skrivit i lärarhandledningen till Jag läser B, Libers nya läslära av barnboksförfattaren Martin Widmark.